

Nordens viktigste bibliotekforsker siden 1980-tallet?

Et forskningsbasert grunnlag for refleksjon om bibliotekets legitimitet

Ragnar Audunson

Det er ikke så mange forskere som opplever at resultatene og perspektivene deres sprenger seg ut av den akademiske boblen og blir tatt i bruk på praksisfeltet. Dorte Skot-Hansen har opplevd det i større grad enn de fleste. Hennes bok fra 1994 der hun skisserer fire roller for folkebiblioteket - kunnskapssenteret, informasjonssenteret, kultursenteret og sosialsenteret - var kanskje det viktigste forskningsarbeidet om folkebibliotekenes samfunnsrolle som ble publisert i Norden i siste halvdel av forrige århundre. Boka har preget tenkningen til bortimot en generasjon folkebibliotekarer - også i Norge. (Andersson & Skot-Hansen, 1994). Nå har fireromsmodellen som hun har utviklet sammen med kollegene Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen overtatt og preger mye av tenkningen når dagens folkebibliotekarer skal planlegge og utvikle bibliotek som er relevant for det flerkulturelle og senmoderne samfunnet. (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen, 2012). Hun er også sentral i tenkningen som ligger bak vendingen fra biblioteket som en arena for opplysning og kunnskap til biblioteket som en arena for opplevelse og merkevarebygging av det lokalmiljøet det er plassert i.

Slik bekrefter Dortes forskning ordtaket om at ingenting er mer praktisk enn en god teori.

*Ragnar Audunson, professor
Høgskolen i Oslo og Akershus
Ragnar.Audunson@hioa.no*

Gjennom sitt arbeid har Dorte Skot-Hansen bidratt til å legge et forskningsbasert grunnlag for refleksjon omkring folkebibliotekets legitimitet. Hvordan kan biblioteket legitimeres i globaliseringens og opplevelsesøkonomiens tidsalder? Hvordan kan det legitimeres ved å knytte an til ulike utfordringer på individ- og samfunnsnivå relatert til opplevelser, engasjement, myndiggjøring og innovasjon?

C.P. Snow formulerte tesen om den uoverstigelige barrieren mellom naturvitenskap og humaniora. Ofte kan man få inntrykk av at det er en tilsvarende barriere mellom academia og praksis. De to feltene lever tilsynelatende hvert sitt liv. Dortes arbeider har bygget bro. Hun har klart noe som er få forunt: Å utvikle en tenkning og et begrepsapparat som både er fruktbart for forskningsmessig analyse og for praktisk planlegging. Og hun har bygd broer mellom bibliotek- og informasjonsvitenskap, kultursosiologi og bysosiologi.

Kontinuitet og utvikling

Det er en klar kontinuitet mellom modellen som ble lansert i 1994 med fokus på kunnskapssenteret, informasjonssenteret, kultursenteret og sosialsenteret og fireromsmodellen fra 2010. Den visuelle modellen av bibliotekets profil slik den er visualisert i boka fra 1994 (Andersson & Skot-Hansen, 1994, s. 18) tar på samme måte som fireromsmodellen fra 2010 utgangspunkt i fire utfordringer på individ- og samfunnsnivå: Opplevelse og identitet, opplysning, økonomisk utvikling og sosial velferd. Til disse er

det knyttet fire overlappende sirkler - rom om man vil - der bibliotekets aktiviteter knyttet til disse utfordringene foregår: Kultursenteret, kunnskapssenteret, informasjonssenteret og sosialsenteret. Disse aktivitetene kan i sin tur sees som knyttet til ulike sektorer i lokalsamfunnet: Kulturlivet, utdanningssektoren, næringslivet og hverdagslivet. I fireromsmodellen fra 2010 er de fire utfordringene på individ og samfunnsnivå blitt til opplevelse, engasjement, myndiggjøring og innovasjon og de fire rommene er blitt til inspirasjonsrommet, læringsrommet, møterommet og det performative rom.

Men ved siden av kontinuiteten er det noen klare forskjeller mellom de to modellene som er viktige i legitimeringssammenheng: Modellen fra 1994 kan i noen grad sies å ha en *institusjons* eller *systemtilnærming*. Termen senter - sosialsenter, kultursenter, informasjonssenter og kunnskapssenter - trekker i retning av en slik forståelse av modellen. Det samme gjelder de fire sentraenes entydige tilknytning til en institusjonalisert sektor i lokalsamfunnet: Kultursenteret til kulturen som politisk, organisatorisk og administrativt felt, kunnskapssenteret til utdanningsfeltet, informasjonssenteret til næringslivet og sosialsenteret til omsorgssektoren. Rapporten fra 1994 baserer seg på en empirisk studie av bibliotek som i ulik grad har orientert seg mot og utviklet samarbeid med disse ulike sektorene i lokalsamfunnet og som dermed i ulik grad framstår som kultursenter, kunnskapssenter, informasjonssenter.

1994-modellen var ikke noe enten-eller. Ethvert bibliotek vil ha elementer i seg av alle de fire sentraene. Men den gang som nå var mantraet til organisasjonskonsulenter segmentering og spesialisering. Definer en klar målgruppe - rendyrk det du er god på. Modellen fra 1994 *kunne* tenkes å trekke i en slik retning - om den ble lest og forstått halvveis og overfladisk: Prioriter rollen som kultursenter og bygg ut samarbeid med lokale kulturorganisasjoner. Eller: Prioriter rollen som kunnskaps- og informasjonssenter og bygg ut samarbeidet med lokalt næringsliv.

Fireromsmodellen fra 2010 er mindre institusjons og systemorientert. Det oppfatter jeg som kanskje den viktigste endringen. Her er det ikke lenger snakk om sentra og systemer, men om rom - *livsrom*: inspirasjonsrommet, læringsrommet, møterommet og det performative rom. Slik kan man si at modellen tydeligere enn tilfellet var i 1994 fokuserer på livs-

rom eller ulike dimensjoner ved det å være menneske - livsverden - dimensjoner som ikke kan isoleres fra hverandre: Å oppleve, å utforske, å delta og å skape. De individuelle og samfunnsmessige utfordringene biblioteket skal knytte an til - opplevelse, myndiggjøring, involvering og innovasjon - er alle plassert i skjæringspunktet mellom to rom, ikke som i 1994-modellen knyttet til ett senter. Og den entydige forbindelsen mellom et rom/senter og en sektor i lokalsamfunnet som kan trekke i retning av segmentering, er borte. Tenker man i stedet i ulike elementer av den helheten den betyr å være et utforskende, opplevende, skapende og deltakende menneske, blir segmentering og spesialisering en mindre naturlig konklusjon. Når vi oppsøker andre samfunnsinstitusjoner er vi enten utdanningsøkende, foresatte, pasienter, arbeidssøkende, pårørende mv. alt etter om vi er i kontakt med en skole, en helseinstitusjon, et arbeidskontor, et sosialkontor osv. I biblioteket kan vi være alt dette på en gang - dvs. vi kan være hele mennesker der.

Empiriske studier i PLACE-prosjektet bekrefter fireromsmodellens gyldighet. (Aabø, Audunson & Vårheim, 2010; Aabø & Audunson, 2012). Ett av hovedfunnene i prosjektet var nettopp at brukerne i biblioteket vandret friksjonsfritt og sømløst mellom ulike roller. Artikkelen fra 2012 (op.cit) bygger på en observasjonsstudie gjennomført i 2009 der vi undersøkte hvordan brukerne tar biblioteket i bruk. Vi kombinerte observasjon med korte intervjuer i tre avdelinger av Deichmanske bibliotek i Oslo, og funnene fra denne studien viser at fireromsmodellen er godt egnet til å fange måten biblioteket faktisk brukes på. Brukerne vi observerte, kom som regel til biblioteket med et klart formål knyttet til én livssfære, for eksempel utdanning, fritidslesing mv, men i løpet av besøket beveget de seg over i aktiviteter knyttet til andre livssfærer eller rom. Noen eksempler: I ett av bibliotekene observerte vi to kvinner midt i trettiårene som satt i en av sittegruppene med hver sin kopp kaffe. De fortalte at de møttes i biblioteket hver dag etter arbeidstid for en kaffe og en prat. For dem fungerte biblioteket som et sosialt rom, omtrent på samme måte som kaffebaren for andre. Biblioteket var et rom der de levde ut venninnerollen. Men så reiste en av dem seg opp, satte fra seg kaffekoppen og gikk bort til hyllen for religion og livssyn. Hun kom tilbake med en bok om islam og fortalte at hun ville sette seg mer inn spørsmål knyttet til islam. Islam ble diskutert mye der hun jobbet, og hun ønsket å skaffe

seg bedre kunnskaper for å delta i debatten på en mer kvalifisert måte. Hun beveget seg mellom venninnerollen og borgerrollen. Eller foreldrene og besteforeldrene med barn som vi observerte i det samme biblioteket en lørdag formiddag. Formålet med besøket for de fleste av dem var barneteaterforestillingen som ble vist den dagen. Biblioteket som opplevelsesrom. Etter forestillingen kunne vi observere at de gikk over til andre aktiviteter knyttet til andre livssfærer og rom. Noen gikk til kassene med barnebøker og lette. Andre lot barna løpe på egen hånd, mens voksne ruslet rundt med naboer og snakket, kikket litt på oppslag og brosjyrer fra bydelen mv. Her fungerte biblioteket som et torg. Slike vandringar mellom livsrom eller livssfærer så vi svært ofte.

Et annet hovedfunn var at biblioteket er en arena som kan strukturere hverdagen for mennesker som av ulike grunner er utenfor arbeidslivet for kortere eller lengre tid og der man framstår som en bruker blant andre brukere - ikke klient eller pasient. Igjen et eksempel: Ved to publikumsterminaler vendt mot hverandre satt det ved den ene en kvinne mellom 30 og 40 år, ved den andre en mann som sannsynligvis var et sted mellom 50 og 60. Vi snakket med begge. Hun fortalte at hun var der for å sjekke e-post og at hun ellers snart skulle debutere som forfatter på et av Norges viktigste forlag. Han var langtidsledig, opprinnelig svensk, og var på biblioteket en tre-fire timer daglig. Biblioteket var viktig for å strukturere hverdagen og holde kontakt med det normale samfunnet. Ingen kunne se at den ene av dem var en vellykket yngre kvinne som hadde fått antatt sin første bok, den andre arbeidsløs. De var to bibliotekbrukere blant andre bibliotekbrukere. Da vi startet PLACE-prosjektet var vi opptatt av biblioteket som en arena der man eksponeres for mangfold og anderledeshet. I løpet av prosjektet ble vi mer og mer oppmerksomme på betydningen av at biblioteket også er en arena der man kan skjule anderledeshet og marginalisering og være en bruker blant andre brukere i et normalitetens rom.

Fireromsmodellen er et verktøy å tenke innenfor som kan fange denne kompleksiteten. Slik kan den fristille oss fra organisasjonskonsulentenes mantra om segmentering og gi et utgangspunkt å legitimere biblioteket som bygger på det mangfoldet som er selve bibliotekets vesen.

Fra opplysning til opplevelse som legitimeringsgrunnlag

Fra biblioteket som redskap for kunnskap, dannelses og opplysning i etterkrigsårenes monokulturelle industrisamfunn til opplevelse, identitetsutvikling, byutvikling og merkevarebygging i den digitale og flerkulturelle senmoderniteten - det har vært et annet sentralt tema i Dorte Skot-Hansens forskning. Også det er en tenkning som i aller høyeste grad har slått ned i praksisfeltet. Redaktøren av det dominerende profesjonstidsskriftet i Norge, Bok og bibliotek, skrev en artikkel i landets største avis Aftenposten der budskapet var at det tradisjonelle biblioteket vil forsvinne, men opplevelsesbiblioteket vil overleve. (Letnes, 2012). Da ordføreren i Stavanger åpnet byens nye bibliotek i januar 2014, presenterte hun det som Norges første opplevelsesbibliotek. Men er det en spenning mellom bibliotekforskernes og bibliotekarenes holdning til opplevelsesbiblioteket og andre interessenters institusjonaliserte bilder av hva et bibliotek er og representerer det en utfordring med hensyn til opplevelsesbibliotekets legitimitet?

For det er ofte slik at omgivelsenes institusjonaliserte oppfatninger av hva for eksempel straff, skoler, bibliotek og ekteskap er kan sette grenser for hvilke reformer det er mulig å gjennomføre - eller tvinge en institusjon til å gjennomføre reformer omgivelsene betrakter som overmodne. Kriminologer kan ha forskningsbasert kunnskap om hvilke tiltak som er best egnet til å tilbakeføre kriminelle til samfunnet. Institusjonaliserte holdninger til hva straff er, kan likevel stanse reformer basert på denne kunnskapen. Det fikk den reformorienterte justisministeren i Norge Inger Louise Valle erfare på slutten a 1970-tallet. Hun la fram et forslag til reformering av kriminalomsorgen basert på forskningsbaserte innsikter om hva som kan lede til rehabilitering og tilbakeføring av kriminelle til samfunnet. Reformforslaget tonet ned straff i tradisjonell forstand til fordel for tiltak som kunne fremme rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet. Men forslaget brøt for sterkt med tungt institusjonaliserte forestillinger om hva straff er, og lot seg ikke gjennomføre. Det var for mye for tidlig. Omvendt har det vært med kirken: På de drøyt 50 årene fra den første kvinnelige prest ble ordinert i Norge i 1963 fram til aksepteringen av likekjønnet ekteskap i 2016, har kirken gjennomgått dypere endringsprosesser enn i hundreårene fra Luther slo opp sine teser på kirkedøren i Wittenberg og fram til 1963.

Allikevel har det vært for lite for sent. Hva med bibliotekets vending fra opplysning til opplevelser i forhold til omgivelsenes institusjonaliserte bilder av hva bibliotek er? Er det for mye for tidlig, for lite for sent eller i tiden? I den nye svenske bibliotekloven som ble vedtatt i 2014, står det i formålsparagrafen at bibliotekene skal fremme demokrati og fri meningsdanning gjennom kunnskapsformidling. De skal til og med fremme noe så gammelmodig som dannelse. Det må bety dannelse i forhold til et predefinert ideal eller en predefinert kanon. Og i høringsnotatet som ble sendt ut i forkant av lovvedtaket, heter det at bibliotekenes legitimitet er knyttet til overbevisningen om at kunnskapsrike og velinformerte borgere bidrar til utdyping av demokratiet. Hos politikerne står åpenbart verdier knyttet til kunnskap og dannelse sentralt når biblioteket skal legitimeres. Er det her en spenning mellom bibliotekarenes vekt på opplysning og politikernes vekt på kunnskap, litt i slekt med den Inger Louise Valle opplevde i 1979? Her ligger det spennende forskningsutfordringer.

Du kan vel bli med på den forskningen, Dorte, selv om du pensjoneres fra din stilling ved IVA?

Referencer

- Aabø, S, Audunson, R & Vårheim, A (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library and Information Science Research*, 32 (1), 16 - 26.
- Aabø, S & Audunson, R (2012). Use of Library Space and the library as place. (2012). *Library and Information Science Research*, 34 (2), 138 - 149.
- Andersson, M & Skot-Hansen, D (1994). *Det lokale folkebibliotek - afvikling eller udvikling*. København, Danmarks biblioteksskole.
- Jochumsen, H, Hvenegaard Rasmussen, C & Skot-Hansen, D (2012). The four spaces - a new model for the public library. *New Library World*, 113 (11-12), 586 - 597.
- Letnes, O (2012). Opplevelsesbiblioteket. *Aftenposten*, 30.10.2012.